

COVID-19 Pandemi Sürecinde Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalardaki Algıladıkları Stres Düzeyleri Ve Stresle Baş Etme Davranışlarının Belirlenmesi¹

Determining the Stress Levels Perceived by Nursing Students in Clinical Practices and Behaviors of Coping with Stress during the COVID-19 Pandemic Process

Hasibe OĞUZ,

**Yahya
KUYUCUOĞLU**

Konya Şehir
Hastanesi,
Konya/Türkiye,
hasibeoguz130@
hotmail.com
ORCID: 0000 0002
9958 0820

Selçuk Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi,
Konya Türkiye,
yahya.kuyucuoglu@
selcuk.edu.tr ORCID:
0000 0002 0006 9740

Sorumlu yazar:

Yahya
KUYUCUOĞLU,
Selçuk Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi,
Konya/Türkiye

Makalenin referans gösterilmesi:

Oğuz, H.,
Kuyucuoglu, Y.
(2023). COVID-19
Pandemi Sürecinde
Hemşirelik
Öğrencilerinin Klinik
Uygulamalardaki
Algıladıkları Stres
Düzeyleri Ve Stresle
Baş Etme
Davranışlarının
Belirlenmesi, SCAR,
2(1),50-62.

Özet

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 Pandemi sürecinde klinik uygulamalardaki algıladıkları stres düzeylerinin ve stresle baş etme davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın tipi tanımlayıcıdır. Araştırmanın Evrenini bir devlet üniversitesinde aktif olarak öğrenim gören ve klinik uygulamaya çıkan (2.sınıf, 3.sınıf, 4.sınıf öğrencileri) lisans hemşirelik öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü G-power 3.1.9.4 programı ile minimum 163 olarak hesaplanmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden 303 Öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, Hemşirelik Öğrencileri için Algılanan Stres Ölçeği (HÖASÖ) ve Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Baş etme Davranışları Ölçeği (HÖSBDÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS v26 kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde (sayı, yüzde dağılımları, min. max. Değerleri vb.) tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalara yer verilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin algılanan stres ölçeği toplam puan ortalaması $72,13 \pm 21,81$, stresle baş etme davranışları ölçeği toplam puan ortalaması $45,67 \pm 10,73$ olarak bulunmuştur. Öğrencilerin en çok stres yaşadıkları durumun ‘Ödevlerden ve İş Yükünden Kaynaklanan Stres’ olduğu, stresle baş etme davranışlarından en çok ‘Sorun Çözme’ davranışını gösterdikleri saptandı. Algılanan stresi yüksek olan ve etkin baş etme davranışını kullanmayan öğrenciler için eğitim planlaması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hemşirelik öğrencisi, stres ve baş etme

Abstract

In In the study, it was aimed to determine the stress levels and coping behaviors of nursing students in clinical practices during the Covid-19 Pandemic process. The type of research is descriptive. The population of the research consists of undergraduate nursing students (2nd year, 3rd year, 4th year students) who are actively studying at a state university and are engaged in clinical practice. The sample size was calculated as a minimum of 163 with the G-power 3.1.9.4 program. The study was completed with 303 students who agreed to participate in the study. The Personal Information Form, the Perceived Stress Scale for Nursing Students (PSAS) and the Stress Coping Behaviors Scale for Nursing Students were used to collect the data. Data analysis was done using SPSS v26. In the analysis of the data (number, percentage distributions, min. max. values, etc.) descriptive statistical calculations are included. Statistical significance level was evaluated at $p < 0.05$ level. The total mean score of the perceived stress scale of nursing students was 72.13 ± 21.81 , and the total mean score of the scale of coping with stress was 45.67 ± 10.73 . It was determined that the situation in which the students experienced the most stress was "Stress Caused by Homework and Workload", and they showed the most "Problem Solving" behavior among the stress coping behaviors. Educational planning can be recommended for students who have high perceived stress and do not use effective coping behaviors.

Keywords: COVID-19, Nursing Student, Stress and Coping

¹ Bu çalışma 21-23 Ekim 2022 tarihlerinde düzenlenen Bilimsel ve Akademik Araştırmalar Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

COVID-19 öngörülemez bir seyri olan ve bulaşıcılık düzeyi yüksek olan bir virüstür (Orhan ve Gümüş, 2021: 70-77). Sağlık profesyonelleri insanlarla sürekli temas halinde olduklarından dolayı bulaşıcı hastalıklarla enfekte olma ve bu hastalıkların getirdiği depresyon, stres, kaygı gibi olumsuz durumlarla karşı karşıyadırlar (Lai ve ark., 2020; Bai ve ark., 2020: 1406-1407; Biscayart ve ark., 2020: 101567; Yildirim Keskin ve Molu, 2021: 241-249). Yüksek baskı yaratan durumlarda (afet, salgın vb.) yapılan çalışmalara göre bu durumların sağlık çalışanlarının ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği bulunmuştur (Yan ve ark., 2015: 351-359; Maridor ve ark., 2017: 386-394; Tuğut ve ark., 2021: 136-144). Hemşirelik öğrencileri de klinik uygulamaları nedeniyle bu olumsuz durumlarla karşı karşıya gelen kişilerdir (Taghrir ve ark., 2020: 249-254; Yildirim Keskin ve Molu, 2021: 241-249).

Hemşirelik öğrencileri kuramsal eğitimin ezbere dayalı ve uygulama ortamlarında öğrenci öğretmen ilişkisinin yetersiz olması (Öztürk Can ve ark., 2009: 35-58; Altıok ve Üstün, 2013: 747-766), klinik uygulamalarda bilgi ve becerinin eksikliği (Altıok ve Üstün, 2013: 747-766), hastane ortamına uyum sağlanmaya çalışılması vb. nedenlerden dolayı diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha çok stres yaşayabilmektedirler (Luo ve Wang, 2009: 5-8; Kara, 2009: 255-263; Birimoğlu Okuyan ve Deveci, 2020: 205-211). Stresin yükselmesi öğrencilerde akademik başarının ve yaşam kalitesinin düşmesine (Melincavage, 2011: 785-789; Suresh ve ark., 2013: 770-779), profesyonel kimliklerinin ve sağlıklarının kötü etkilenmesine (Sheu ve ark., 2002: 165-175; Edwards ve ark., 2010: 78-84; Altıok ve Üstün, 2013: 747-766), sağlık açısından yüksek riskli durumlar (kalp hastalığı, immün yetmezlik vb.) yaşamalarına (Lee ve ark., 2007: 133-144) neden olabilmektedir. Uzun süreli stresin bu etkileri bireysel başatma davranışlarıyla doğrudan ilgilidir (Lazarus ve Folkman, 1984; Shirom, 2003: 63-82; Karaca ve ark., 2017: 32-39).

Hemşirelik öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin stres düzeyleri arttıkça kaçınma davranışını gösterdiği bulunmuştur (Karaca ve ark., 2017: 32-39). Yine COVID-19 döneminde hemşirelik öğrencilerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin en çok kaçınma davranışını gösterdikleri saptanmıştır (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Başka bir çalışmada transfer alt boyutunun ortalamanın üzerinde bir puan aldığı bulunmuştur (Bozyılan ve Güngörmüş, 2021: 227-47). Yapılan başka çalışmalarda sorun çözme davranışı gösterdikleri bulunmuştur (Ergin ve Çevik, 2017: 177-87; Kostak ve ark., 2020: 847-55). Literatür incelendiğinde başka çalışma sonuçlarına göre de stresle başa çıkmada en çok problem çözme davranışını gösterdiklerini bildirilmiştir (Al-Zayyat ve Al-Gamal, 2014: 326-35; Chen ve Hung, 2014: 73-77; Yılmaz ve ark., 2017: 88-89; Huang ve ark., 2020).

Hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeylerini belirlemek için birçok çalışma bulunmasına (Sheu ve ark., 1997: 341-351; Sheu ve ark., 2002: 165-175; Chan ve ark., 2009: 307-313; Jimenez ve ark., 2010: 442-455) karşın Türkiye’de öğrencilerin algıladıkları stres ve stresle başatma davranışları konusunda yapılan çalışmalar (Güler ve Çınar, 2010: 253-261; Altıok ve üstün., 2013: 747-766; Karaca ve ark., 2017: 32-39) kısıtlıdır. Yapılan çalışmayla öğrencilerin stres düzeylerini kontrol altına alarak stresle baş etme davranışlarının geliştirilmesine destek sağlanıp öğrencilerin eğitim ve iş hayatlarında verimli çalışmaları ve hasta bakım kalitesini yükseltmeleri sağlanabilir. Ayrıca bu konuda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonunda, dikkat gerektiren, uygulamalı öğrenimi içine alan ve gözlem yapmayı gerektiren bir eğitim alan hemşirelik öğrencilerinin (Karaca ve ark., 2014: 29-40) COVID-19 pandemi döneminde klinik uygulamalardaki algıladıkları stres ve stresle başatma davranışlarının belirlenmesi, stresle başatma konusunda desteğe ihtiyaç duyup duymadıklarının saptanması, saptama sonucunda da ihtiyaç görülürse desteklenmelerine olanak sağlanması ve yeni çalışmalara yol açılması düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde klinik uygulamalardaki algıladıkları stres düzeylerinin ve stresle başetme davranışlarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı türde yapılmıştır.

Araştırmanın Evrenini Konya il merkezinde bulunan bir devlet üniversitesi Hemşirelik Fakültesinde 2021-2022 eğitim öğretim yılında aktif olarak öğrenim gören ve klinik uygulamaya çıkan (2.sınıf, 3.sınıf, 4.sınıf öğrencileri) lisans hemşirelik öğrencileri oluşturmaktadır. Hemşirelik Fakültesi Öğrenci İşlerinden sözel olarak alınan bilgiye göre aktif olarak öğrenim gören hemşirelik öğrencisi yaklaşık 600 kişidir. Örneklem büyüklüğü G-power 3.1.9.4 programı ile hesaplanmıştır. Çalışmanın örnek büyüklüğü; %95 güç ve %95 güven aralığında, bir çalışmadaki (Cantekin ve ark., 2021: 592-9) ölçek ortalama ve standart sapma değeri ($66,89 \pm 24,19$) dikkate alınarak minimum 163 öğrenciden oluşması gerektiği belirlenmiş olup geliş güzel örneklem yöntemi ile rastgele seçilen ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 303 öğrenci çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Veriler Kişisel Bilgi Formu, Hemşirelik Öğrencileri için Algılanan Stres Ölçeği (HÖASÖ) ve Hemşirelik Öğrencileri için Stresle Başetme Davranışları Ölçeği (HÖSBDÖ) kullanılarak toplandı.

FKişisel bilgi formu; Form sosyodemografik özelliklere ilişkin (yaş, cinsiyet vb.) 11 soru, COVID-19 Pandemisine yönelik görüşlerle ilgili (COVID-19 Pandemi döneminde hemşirelik mesleğine duyulan ilgi, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermek isteyip istemedikleri vb.) 9 soru olmak üzere toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Sorulara genel itibari ile evet ve hayır olmak üzere iki seçenek konulmakla birlikte sorudan istenilen bilgiye göre açıklama kısmı eklenip katılımcıların açıklama yapması istenmiştir ve 3 seçenekli sorular da mevcuttur. Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından konuyla ilgili literatür taranarak oluşturulmuştur (Mankan ve ark., 2016: 10-15; Cantekin ve ark., 2021: 592-9).

Hemşirelik öğrencileri için algılanan stres ölçeği; HÖASÖ Sheu ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilmiştir (Sheu ve ark., 1997: 341-351) ve dili Çince'dir. Türkçe 'ye çevrilmesi ise Karaca ve arkadaşları (2015) tarafından yapılmıştır. Türkçeye tercüme edilmesiyle geçerliliği ve güvenilirliği araştırmacılar tarafından doğrulanmıştır ve ölçek 29 maddeden oluşmaktadır (Sheu ve ark., 2002: 165-175). Yapılan güvenilirlik çalışmasına göre Cronbach's alfa katsayıları 0.67– 0.93, iki haftalık test-tekrar test güvenilirliği 0.96 bulunmuştur (Karaca ve ark., 2015: 15-25). 0-4 puan aralığında Likert tipi bir ölçektir. "4" çok stresli durumu, "0" hiç stresli olmayan durumu belirtmektedir. Olan durumla alakalı öğrencinin stres düzeyi ne kadar fazlaysa 4'e yakın olan rakamı; ne kadar az ise 0'a yakın olan rakamı seçmeleri istenmiştir. Ölçeğin 6 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar; mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres (2., 7., 11. maddeler), hastaya bakım verirken yaşanan stres (1., 4., 6., 8., 10., 12., 14. ve 19. maddeler), ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres (3., 9., 13., 17., ve 21. maddeler), öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres (5., 16., 18., 20., 25. ve 27. maddeler), ortamdaki kaynaklanan stres (15., 23., ve 26. maddeler), akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres (22., 24., 28., ve 29. maddeler). Toplam puan 0-116'dır. Puan yükseldikçe stres düzeyinin yüksekliğini göstermektedir (Sheu ve ark., 2002: 165-175; Karaca ve ark., 2015: 15-25).

Hemşirelik öğrencileri için stresle başetme davranışları ölçeği; Sheu ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilmiştir (Sheu ve ark., 2002: 165-175). Türkçeye uyarlamasını Karaca ve arkadaşları (2015) yapmıştır ve Sorun çözme ve kaçınma alt boyutları için Cronbach's alfa katsayıları (0.57– 0.84), iki haftalık test-tekrar test güvenilirliği 0.65 ve 0.72 olarak hesaplandığı için bu iki alt boyutun iç tutarlılıklarının yüksek olduğu söylenebilir. Ölçeğin iyimser kalma ve transfer alt boyutları için Cronbach's alfa katsayıları (0.04–0.40) ve iki

haftalık test-tekrar test güvenilirliği 0.35 ve 0.04 olarak bulunmuştur (Karaca ve ark., 2015: 15-25). Ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. 0-4 puan aralığında Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar; iyimser kalma (1., 2., 6., ve 8. maddeler), transfer (4., 5., ve 13. maddeler), sorun çözme (3., 7., 9., 10., 11., ve 12. maddeler), kaçınma (14., 15., 16., 17., 18., ve 19. maddeler). Bir faktördeki yüksek skor o başetme stratejisinin daha sık kullanıldığı belirtir. Hangi alt boyutun puanı yüksek ise öğrencinin o başetme stratejisini daha çok kullandığı manasına gelmektedir. (Karaca ve ark., 2015: 15-25).

Veriler sınıf ortamında Nisan 2022-Haziran 2022 tarihleri arasında dersin hocası bilgilendirilip izin alındıktan sonra dersin son 10-15 dakikası veya ders bitiminin ardından toplanmıştır. Verilerin toplanma işlemi sınıfta öğrencilere araştırmanın amacı açıklanarak anket formları herkese ayrı ayrı dağıtılıp, her öğrenci kendi anket formunu kendi okuyup cevaplanması istenip toplu bir şekilde yapılmıştır. Anket formunu cevaplama süresi yaklaşık olarak 10-15 dakika kadardır.

Araştırma öncesi araştırmanın etik açıdan uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan (Tarih: 25.02.2022, karar sayısı: 2022/18) yazılı etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca verilerin toplanabilmesi için Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dekanlığından yazılı kurum izni alınmıştır. Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu anket formunun başına eklenerek katılımcılardan okumaları istenilmiş ve araştırmaya katılmak isteyenlerden yazılı onam alınmıştır. Araştırmada kullanılacak ölçekler için yazara mail gönderilip izni alınmıştır. COVID-19 Hastalığı ile alakalı araştırma yapmak için Sağlık Bakanlığından izin alınmıştır.

Verilerin analizi SPSS v26 kullanılarak yapıldı. Verilerin analizinde (sayı, yüzde dağılımları, min. max. değerleri vb.) tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalara yer verildi. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

Bu araştırma Konya ilinde bulunan bir devlet üniversitesinde aktif öğrenim gören hemşirelik öğrencileri ve katılımcıların anket formunda öz bildirimleri ile sınırlıdır.

BULGULAR

Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre; yaş ortalamasının 21,44 olduğu, %81,2'sinin kadın (246), pandemi sürecinde %36,6'sının aile yanında, %7,3'ünün öğrenci evinde kaldığı, %9,6'sının sigara kullandığı, %6,6'sının alkol kullandığı, %62,7'sinin hemşirelik bölümünü isteyerek seçtiği, %72,6'sının hemşirelik mesleğinden memnun olduğu bulunmuştur. Ayrıca %7,9'unun kronik bir hastalığı olduğu, %37,3'ünün ise ailesinde kronik hastalık olan bireyin olduğu saptanmıştır.

Tablo 1: Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri (n=303)

	n	%
Yaş Ort. Ss	21,44 ±1,49	
Cinsiyet		
Kadın	246	81,2
Erkek	57	18,8
Sınıf		
2	96	31,7
3	118	38,9
4	89	29,4
Hemşirelik bölümünü isteyerek seçme durumu		
Evet	190	62,7
Hayır	113	37,3
Hemşirelik bölümünden memnun olma durumu		
Evet	220	72,6
Hayır	83	27,4

Sigara içme durumu		
Evet	29	9,6
Hayır	274	90,4
Alkol kullanma durumu		
Evet	20	6,6
Hayır	283	93,4
Gelir düzeyi durumu		
Gelir giderden az	91	30,0
Gelir gidere eşit	188	62,0
Gelir giderden fazla	24	7,9
İkamet		
Aile yanı	111	36,6
Devlet yurdu	144	47,5
Özel yurt	26	8,6
Diğer	22	7,3
Kronik hastalık varlığı		
Evet	24	7,9
Hayır	279	92,1
Ailede kronik hastalık varlığı		
Evet	113	37,3
Hayır	190	62,7
Tanı konulmuş ruhsal hastalığın olma durumu		
Evet	9	3,0
Hayır	294	97,0

Öğrencilerin COVID-19 Pandemisine yönelik görüşleri tablo 2’de verilmiştir. Buna göre öğrencilerin; %53,8’inin COVID-19 pandemisinde hemşirelik mesleğine yönelik duydukları ilginin olumsuz olduğu, %37,6’sının COVID-19 hakkında düşünmekten rahatsız olduğu, %45,2’sinin COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korktuğu, %66,0’sının COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin %71,0’ının COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olmadığını düşündüğü, %54,1’inin COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermek istemediği belirlenmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin COVID-19 pandemisine yönelik görüşleri (n=303)

	n	%
COVID-19 Pandemisinde hemşirelik mesleğine yönelik duyulan ilgi durumu		
Olumlu	140	46,2
Olumsuz	163	53,8
COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olma durumu		
Evet	88	29,0
Hayır	215	71,0
COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi isteme durumu		
Evet	139	45,9
Hayır	164	54,1
COVID-19 hakkında düşünmekten rahatsız olma durumu		
Evet	114	37,6
Hayır	189	62,4
COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu		
Evet	137	45,2
Hayır	166	54,8
COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu		
Evet	200	66,0
Hayır	103	34,0
Çevrede COVID-19 tanısı almış birey durumu		
Evet	260	85,8
Hayır	43	14,2

COVID-19 olan bireyin yakınlık derecesi (n=260) (Katılımcılar bu soruda birden fazla şık işaretlemişlerdir.)		
Aile	138	45,5
Arkadaş/Komşu	100	33,0
Aile+ Arkadaş/Komşu	22	7,3

Katılımcıların HÖASÖ ve HÖSBDÖ toplam puan ve alt boyutları puan ortalaması Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin ölçeklerden aldıkları toplam puan ve alt boyut puan ortalamaları

Ölçek ismi	Ort±ss	Min	Max	Güvenilirlik katsayısı
Hemşirelik öğrencileri için algılanan stres ölçeği	72,13±21,87	13	116	0,944
Mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres alt boyutu	7,59±2,91	0	12	0,751
Hastaya bakım verirken yaşanan stres alt boyutu	20,38±6,46	0	32	0,845
Ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres alt boyutu	13,04±3,97	2	20	0,710
Öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres alt boyutu	15,07±5,01	3	24	0,783
Ortamdan kaynaklanan stres alt boyutu	7,41±2,91	0	12	0,706
Akranlardan ve günlük yaşamdan kaynaklanan stres alt boyutu	8,64±4,01	0	16	0,742
Hemşirelik öğrencileri için stresle baş etme davranışları ölçeği	45,67±10,73	19	67	0,689
İyimser kalma alt boyutu	8,97±2,46	1	15	0,068
Transfer alt boyutu	6,73±2,47	0	12	0,336
Sorun çözme alt boyutu	15,45±5,06	1	24	0,818
Kaçınma alt boyutu	14,52±5,37	0	24	0,818

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre HÖASÖ'nden aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; *Mesleki Bilgi ve Beceri Eksikliğinden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet, hemşirelik bölümünü isteyerek seçme durumu, alkol kullanma durumu arasında anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre; hemşirelik mesleğinden memnun olanların olmayanlara göre; alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Hastaya Bakım Verirken Yaşanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet, sigara içme durumu, alkol kullanma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Ödevlerden ve İş Yükünden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet ve alkol kullanma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Öğretim Elemanları ve Hemşirelerden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet ve sigara içme durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Ortamdan Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet, hemşirelik bölümünü isteyerek seçme, sigara içme durumu, alkol kullanma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, hemşirelik mesleğini isteyerek seçenlerin seçmeyenlere göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Akranlardan ve Günlük Yaşamdan Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; cinsiyet, hemşirelik mesleğini isteyerek seçme ve alkol kullanma durumu değişkenleri arasında anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, hemşirelik mesleğini isteyerek seçenlerin seçmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. Toplam puan üzerinden incelendiğinde; cinsiyet, hemşirelik bölümünü isteyerek seçme durumu, sigara içme durumu, alkol kullanma durumu

değişkenleri açısından anlamlı farklılık bulunduğu ($p<0,05$); diğer değişkenler açısından bir anlamlılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, hemşirelik bölümünü isteyerek seçenlerin seçmeyenlere göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır.

Katılımcıların COVID-19 pademisine yönelik görüşlerine göre HÖASÖ'ünden aldıkları puan incelendiğinde; *Mesleki Bilgi ve Beceri Eksikliğinden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olup olmama durumu, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi isteme durumu, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olanların olmayanlara göre, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi isteyenlerin istemeyenlere göre, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları bulunmuştur. *Hastaya Bakım Verirken Yaşanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olup olmama durumu, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olanların olmayanlara göre, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Ödevlerden ve İş Yükünden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Öğretim Elemanları ve Hemşirelerden Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkeninde anlamlı farklılığın bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Ortamdan Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olup olmama durumu, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olanların olmayanlara göre, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Akranlardan ve Günlük Yaşamdan Kaynaklanan Stres Alt Boyutunda*; COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. Toplam puan üzerinden incelendiğinde; COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olup olmama durumu, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olanların olmayanlara göre, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten

korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır.

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre HÖSDÖ'ünden aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; *İyimser Kalma Alt Boyutunda*; incelenen değişkenler açısından bir anlamlılık saptanmamıştır ($p>0,05$). *Transfer Alt Boyutunda*; sınıf değişkeninde anlamlı farklılığın bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Dördüncü sınıfların üçüncü sınıflara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Sorun Çözme Alt Boyutunda*; cinsiyet, sigara içme durumu ve alkol kullanma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları bulunmuştur. *Kaçınma Alt Boyutunda*; cinsiyet, sigara içme durumu ve alkol kullanma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları bulunmuştur. Toplam puan üzerinden incelendiğinde cinsiyet, sigara içme durumu, alkol kullanma durumu ve ikamet değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Erkeklerin kadınlara göre, sigara içenlerin içmeyenlere göre, alkol kullananların kullanmayanlara göre, öğrenci evinde kalanların aile yanında kalanlara daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır.

Katılımcıların COVID-19 Pandemisine yönelik görüşlerine göre HÖSDÖ'ünden aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; *İyimser Kalma Alt Boyutunda*; incelenen değişkenler açısından bir anlamlılık saptanmamıştır ($p>0,05$). *Transfer Alt Boyutunda*; COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olduğunu düşünme durumu değişkeninde anlamlı farklılığın bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Sorun Çözme Alt Boyutunda*; COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu ve COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. *Kaçınma Alt Boyutunda*; COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, Covid-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır. Toplam puan üzerinden incelendiğinde; COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkma durumu ve COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıkların bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkmayanların korkanlara göre, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olmayanların olanlara göre daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları saptanmıştır.

TARTIŞMA

Mevcut çalışma sonucunda, klinik uygulamaya çıkan hemşirelik öğrencilerinin algılanan stres ölçeği puan ortalaması $72,13\pm 21,87$ olarak belirlendi. Ölçekten alınan en yüksek değerin 116 olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin yüksek düzeyde bir stres algıladıkları söylenebilir. Hemşirelik son sınıf öğrencilerinde yapılan bir çalışmada algıladıkları stres $51,27\pm 24,37$ puan ortalaması ile orta şiddete yakın stres algıladıkları söylenebilir (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Yapılan diğer bir çalışmada algıladıkları stres ölçeği toplam puanı

65,39±25,58 olarak bulunmuş olup öğrencilerin orta şiddette stres algıladıkları söylenebilir (Ergin ve ark., 2018: 16-22).

Öğrencilerin en çok stres yaşadıkları durumun 13,04±3,97 (%65,2) ortalama ile “Ödevlerden ve İş Yükünden Kaynaklanan Stres” olduğu saptandı. Öğrencilerden eğitimleri sırasında istenen fazla ve zorlayıcı ödevlerin, uygulamaları sırasında verilen iş yüklerinin öğrencilerin taşıyabileceğinden fazla olması ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres olmasına neden olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada öğrencilerin en çok stres yaşadıkları alanının ödevlerden ve iş yükünden kaynaklı stres olduğu belirlenmiştir (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik taşımaktadır. Literatür incelendiğinde ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stresin öğrencilerin stres yaşadıkları alanlar içerisinde ilk üçe girdiği görülmüştür (Seyedfatemi ve ark., 2007: 11; Chan ve ark., 2009: 307-13; Jimenez ve ark., 2010: 442-55; Shaban ve ark., 2012: 204-209; Yamashita ve ark., 2012: 489-96; Khater ve ark., 2014: 194-202; Ahku-Zeheya ve ark., 2015: 44-48; Hamaideh ve ark., 2017: 197-203; Gurková ve Zeleniková, 2018: 4-10; Labrague ve ark., 2018: 279-291). Ergin ve ark. (2018: 16-22) ile Taşdelen ve Zaybak (2013: 101-6) yaptıkları çalışmada en çok stres yaşanan durumun “Öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres” olduğunu, Sheu ve ark. (2002: 165-175) ise yaptıkları çalışmada en çok stres yaşanan durumun “mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden” kaynaklandığı belirtmişlerdir. Bu sonuçlar çalışmamız ile benzerlik göstermemektedir.

Mevcut çalışmada kadın öğrencilerin HÖASÖ toplam puanlar ve tüm alt boyutlar açısından erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde stres yaşadıkları belirlenmiştir ($p<0,05$). Başka bir çalışmada incelendiğinde de benzer sonuçlar gözlenmiştir (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Diğer bir çalışma bulguları da mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres alt boyutu dışındaki diğer tüm alt boyutlar ve toplam ortalama puanlar açısından erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde stres yaşadıkları belirlenmiş olup bu yönüyle yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir (Karaca ve ark., 2017: 32-39). Ülkemiz dışında yapılan bir başka çalışma ile de benzerliği bulunmaktadır. Bu sonucun sebebi olarak; erkeklerin kadınlara göre yaşadıkları zorlukları dile getirme konusundaki geri kalma istekleri söylenebilir (Kirkland, 1998: 5-9).

Hemşirelik mesleğini isteyerek seçenlerin mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres, ortamdaki kaynaklanan stres ve akranlardan ve günlük yaşantıdan kaynaklanan stresi daha az yaşadıkları saptanmıştır ($p<0,05$). Bu sonuç mesleği isteyerek seçenlerin mesleği sevdiği dolayısıyla da mesleki bilgi ve becerilerde kendilerini yeterli gördüğü veya bu becerileri kazanmada istekli olduklarından dolayı aynı zamanda meslek ortamını da dolaylı olarak isteyerek seçmelerinden dolayı yaşadıklarının stresin daha az olduğu söylenebilir. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinde yapılan çalışmada mevcut çalışmayı destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir (Ergin ve Çevik, 2017: 177-87).

Çalışmada ilginç bir şekilde sigara içenlerin HÖASÖ toplam puan ortalaması yönünden ve alt boyut bazında da hastaya bakım verirken yaşanan stres, öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres ve ortamdaki kaynaklanan stresin içmeyenlere göre anlamlı derecede daha düşük olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Yapılan bir çalışmada sigara kullanmayan öğrencilerin stres toplam puanının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Öğrencilerin sigara kullanarak geçici bir rahatlama hissi yaşamış olabilecekleri düşünülmüştür.

Çalışmada HÖSBDÖ toplam puan ortalaması 45,67±10,73 bulunmuştur. Ölçekten alınan en yüksek puanın 76 olduğu dikkate alındığında öğrencilerin orta düzeyde stresle baş etme davranışı gösterdiği söylenebilir. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinde yapılan çalışmada bu sonuç 42,41±11,71 (Ergin ve Çevik, 2017: 177-87), dördüncü sınıf hemşirelik

öğrencilerinde yapılan çalışmada $37,13 \pm 9,85$ (Çelik Yılmaz ve ark., 2021: 193-206) olarak bulunmuştur. Öğrencilerin stresle baş etme davranışlarından en çok $15,45 \pm 5,06$ (%64,37) ortalama ile “Sorun Çözme” davranışını gösterdiği bulunmuştur. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinde yapılan çalışma sonucunda da $14,53 \pm 5,65$ ortalama ile en çok Sorun Çözme davranışının kullanıldığı bulunmuştur (Ergin ve Çevik, 2017: 177-87). Literatür incelendiğinde başka çalışmaların sonuçları da incelendiğinde stresle başa çıkmada en çok problem çözme davranışını gösterdiklerini bildirmişler ve mevcut çalışma ile benzerlik göstermektedir (Al-Zayyat ve Al-Gamal, 2014: 326-35; Chen ve Hung, 2014: 73-77; Yılmaz ve ark., 2017: 88-89; Huang ve ark., 2020). Bu sonuç öğrencilerin stresle baş etmede etkin bir yöntem kullandıklarını göstermektedir. Hemşirelik son sınıf öğrencilerinde yapılan çalışmada ise öğrencilerin en çok Kaçınma davranışını gösterdikleri bulunmuştur (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56).

Şaşırtıcı şekilde alkol kullanan öğrencilerin HÖASÖ toplam puan ortalaması yönünden ve alt boyut bazında da öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres haricinde diğer alt boyutları alkol kullanmayanlara göre anlamlı derecede daha az yaşadıkları saptanmıştır ($p < 0,05$). Yapılan başka bir çalışmada da benzer sonuçların bulunduğu görülmüştür (Topal Hançer ve ark., 2019: 347-56). Bu durum öğrencilerin eğlence amacı ile alkol kullanarak bir rahatlama hissi yaşamış olabilecekleri olarak tahmin edilmektedir.

Mevcut çalışmada katılımcılardan COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stres, hastaya bakım verirken yaşanan stresi anlamlı derecede daha az yaşadıkları saptanmıştır ($p < 0,05$). Aynı zamanda bu öğrencilerin algılanan stres puanları da diğerlerine göre anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur. Yapılan başka bir çalışmada da COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin algılanan stres düzeyinin daha düşük olduğu bulunarak mevcut çalışma ile benzerlik göstermiştir (Cantekin ve ark., 2021: 592-599). Ülkemiz dışında yapılan diğer çalışmalarda da bilgi yetersizliğinin stres düzeyini artırdığı bulunmuştur (Li ve ark., 2020: 4820; Shigemura ve ark., 2020: 281-282). Bu sonuçların olması bilgi eksikliği ile stres algısı arasında bir ilişki varlığı olarak söylenebilir.

COVID-19 hastasına bakım vermeyi isteyenlerin mesleki bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanan stresi daha az yaşadıkları bulunmuştur ($p < 0,05$). Bu durumun bakım vermeyi istekli öğrencilerin bilgi eksikliklerini de kapatmakta istekli olabilecekleri düşünüldüğünden bu alandaki stresi daha az yaşadıkları düşünülmektedir. Buradan öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmada onların istekli olmaları gerektiği sonucu çıkarılabilir ve bu konuda çalışmalar yapılabilir. Necmettin Erbakan Üniversitesi hemşirelik bölümündeki tüm sınıflarda yapılan bir çalışmada COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermeyi isteyenler ile istemeyenler arasında algılanan stres ölçeği toplam puan ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Cantekin ve ark., 2021: 592-599).

COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkan öğrencilerin öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanan stres alt boyutu hariç diğer tüm alt boyut ve toplam algılanan stresi anlamlı derecede daha fazla yaşadıkları saptanmıştır ($p < 0,05$). COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olan öğrencilerin toplam puan ve tüm alt boyutlardaki stresi anlamlı derecede daha fazla yaşadıkları saptanmıştır ($p < 0,05$). Ülkemizde yapılan diğer bir çalışmada da bakım vermekten korkan ve COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olan öğrencilerin toplam algılanan stres puanlarının daha yüksek bulunduğu görülmüştür (Cantekin ve ark., 2021: 592-599).

Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla stresle baş etme davranışları toplam puanının daha yüksek olduğu, sorun çözme ve kaçınma davranışlarını anlamlı olarak daha fazla kullandıkları saptanmıştır ($p < 0,05$). Literatürde kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre HÖSBDÖ toplam puanının daha yüksek bulunduğu başka çalışmalarda mevcuttur (Ergin ve

ark., 2018: 16-22; Çelik Yılmaz ve ark., 2021: 193-206). bir çalışmada ise mevcut çalışmanın aksine cinsiyet ile HÖSBDÖ toplam puan ortalaması ile anlamlı bir fark bulunamamıştır (Ekinci ve ark., 2013: 67-74). Çalışmada stresle baş etme davranışlarından transferi, üçüncü sınıfların dördüncü sınıflara göre daha fazla kullandıkları saptanmıştır ($p<0,05$). Bunun nedeni olarak öğrencilerin üçüncü sınıfta gördükleri ana ders olan Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin ve stajının öğrencileri daha fazla zorladığı ve stres yarattığı düşünülebilir. Yapılan araştırmalarda klinik uygulamalardan en çok Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin uygulaması öğrencilerde en çok stres yaratan ders olduğu saptanmıştır (Al-Qaaydeh ve ark., 2012: 33-43; Lassche ve ark., 2013: 48-54; Kubin ve Wilson, 2017: 303-308; Mutlu ve ark., 2020: 4293-4315).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, klinik uygulamaya çıkan hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresin orta değerinde olduğu bulunmuştur. HÖASÖ'nün ödevlerden ve iş yükünden kaynaklanan stres alt boyutunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadın, hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeyen, sigara ve alkol kullanmayan, COVID-19 hastasına bakım verecek bilgiye sahip olmadığını düşünen, COVID-19 tanısı almış bireye bakım vermekten korkan, COVID-19 ile enfekte olduğunu düşündüğünde anksiyete düzeyinde artma olan öğrencilerin algılanan stres düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Araştırmada sorun çözme yönteminin en çok, iyimser kalma ve transfer yöntemlerinin en az kullanılan başa çıkma stratejileri olduğu bulunmuştur. Bu noktada eğitimcilerin, öğrencilerin stres kaynaklarının belirlenip buna yönelik baş etme davranışlarının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için eğitim planlaması yapılması önerilebilir.

Finansman beyanı: Finansal destek yoktur.

Çıkar çatışması: Yoktur.

KAYNAKLAR

- Akhu-Zaheya, L. M., Shaban, I. A. ve Khater, W. A. (2015). Nursing students' perceived stress and influences in clinical performance. *International Journal of Advanced Nursing Studies*, 4(2), 44-8.
- Altıok, H. Ö. ve Üstün, B. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin stres kaynakları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 747-766.
- Al-Zayyat, A. S. ve Al-Gamal, E. (2014). Perceived stress and coping strategies among Jordanian nursing students during clinical practice in psychiatric/mental health courses. *Int J Ment Health Nurs*, 23(4), 326-335.
- Al-Qaaydeh, S., Lassche, M. ve Macintosh, C. I. (2012). Exploratory factor analysis of the pediatric nursing student clinical comfort and worry assessment tool. *Journal of Pediatric Nursing*, 27(5), e39-e43.
- Bai, Y., Yao, L., Wei, T., Tian, F., Jin, D.-Y., Chen, L. ve Wang, M. (2020). Presumed asymptomatic carrier transmission of COVID-19. *Jama*, 323(14), 1406-1407.
- Birimoğlu Okuyan, C. ve Deveci, E. (2020). Sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin stres durumları ve stresle baş etme yöntemleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(2), 205-211.
- Biscayart, C., Angeleri, P., Lloveras, S., Chaves, T. d. S. S., Schlagenhaut, P. ve Rodríguez-Morales, A. J. (2020). The next big threat to global health? 2019 novel coronavirus (2019-nCoV): What advice can we give to travellers?—Interim recommendations January 2020, from the Latin-American society for Travel Medicine (SLAMVI). *Travel Medicine and Infectious Disease*, 33, 101567.
- Cantekin, I., Arguvanlı Çoban, S. ve Dönmez, H. (2021). COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara yönelik algıladıkları stres düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(3), 592-599.
- Chan, C. K., So, W. K. ve Fong, D. Y. (2009). Hong Kong baccalaureate nursing students' stress and their coping strategies in clinical practice. *J Prof Nurs*, 25(5), 307-313.
- Chen, Y. W. Ve Hung, C. H. (2014). Predictors of Taiwanese baccalaureate nursing students' physio-psychosocial responses during clinical practicum. *Nurse Education Today*, 34(1), 73-7.
- Çelik Yılmaz, A., Cengiz Açıl, H., Yaman, Ö., Gül, A., Aygin, D. ve Karaman, B. (2021). *Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin perspektifinden COVID-19 salgını*. Efeakademi Yayınları, 193-206.
- Edwards, D., Burnard, P., Bennett, K. ve Hebden, U. (2010). A longitudinal study of stress and self-esteem in student nurses. *Nurse Educ Today*, 30(1), 78-84.

- Ekinci, M., Şahin Altun, Ö. ve Can, G. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin stresle başa çıkma tarzları ve atılabilirlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 67-74.
- Ergin, E. ve Çevik, K. (2017). Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyimleri sırasında algıladığı stresle başatma davranışlarının incelenmesi. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 26(5), 177-87.
- Ergin, E., Çevik, K. ve Pakis Çetin, S. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin algıladığı stres ve stresle baş etme davranışlarının incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 15(1), 16-22.
- Gurková, E., ve Zeleníková, R. (2018). Nursing students' perceived stress, coping strategies, health and supervisory approaches in clinical practice: A Slovak and Czech perspective. *Nurse Educ Today*, 65, 4-10.
- Güler, Ö. ve Çınar, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresörler ve kullandıkları başatma yöntemlerinin belirlenmesi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Sempozyum Özel Sayısı, 1*, 253-261.
- Hamaideh, S. H., Al-Omari, H. ve Al-Modallal, H. (2017). Nursing students' perceived stress and coping behaviors in clinical training in Saudi Arabia. *Journal of Mental Health*, 26(3), 197-203.
- Huang, L., Xu, F. ve Liu, H. (2020). Emotional responses and coping strategies in nurses and nursing students during Covid-19 outbreak: A comparative study. *PLoS One*, 15(8), e0237303.
- Jimenez, C., Navia-Osorio, P. M. ve Diaz, C. V. (2010). Stress and health in novice and experienced nursing students. *J Adv Nurs*, 66(2), 442-455.
- Kara, D. (2009). Eğitim-öğretim yaşantısında stres yaratan faktörler ve aile özelliklerine göre öğrencilerin stresle başa çıkma davranışlarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 255-263.
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2014). Hemşirelik eğitimi stres ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 16(2), 29-40.
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2015). Hemşirelik öğrencileri için algılanan stres, biyo-psiko-sosyal cevap ve stresle başatma davranışları ölçeklerinin Türkçeye uyarlanması. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 6(1), 15-25.
- Karaca, A., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin algılanan klinik stres düzeyi, stres cevapları ve başatma davranışları. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8(1), 32-39.
- Khater, W., Akhu-Zaheya, L. ve Shaban, I. (2014). Sources of stress and coping behaviours in clinical practice among baccalaureate nursing students. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(6), 194-202.
- Kirkland, M. L. S. (1998). Stressors and coping strategies among successful female African American baccalaureate nursing students. *J Nurs Educ*, 37(1), 5-9.
- Kubin, L. ve Wilson, C. E. (2017). Effects of community volunteer children on student pediatric assessment behaviors. *Clinical Simulation in Nursing*, 13(7), 303-8.
- Labrague, L. J., McEnroe-Petitte, D. M., Al Amri, M., Fronda, D. C. ve Obeidat, A. A. (2018). An integrative review on coping skills in nursing students: implications for policymaking. *Int Nurs Rev*, 65(2), 279-291.
- Lai, C. C., Shih, T. P., Ko, W. C., Tang, H. J. ve Hsueh, P. R. (2020). Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) and coronavirus disease-2019 (COVID-19): The epidemic and the challenges. *International journal of antimicrobial agents*, 55(3), 105924.
- Lassche, M., Al-Qaaydeh, S., Macintosh, C. I. ve Black, M. (2013). Identifying changes in comfort and worry among pediatric nursing students following clinical rotations. *Journal of Pediatric Nursing*, 28(1), 48-54.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer publishing company.
- Lee, M. H., Holzemer, W. L. ve Faucett, J. (2007). Psychometric evaluation of the Nursing Stress Scale (NSS) among Chinese nurses in Taiwan. *J Nurs Meas*, 15(2), 133-144.
- Li, J. B., Yang, A., Dou, K. ve Cheung, R. Y. (2020). Self-control moderates the association between perceived severity of coronavirus disease 2019 (COVID-19) and mental health problems among the Chinese public. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), 4820.
- Luo, Y. ve Wang, H. (2009). Correlation research on psychological health impact on nursing students against stress, coping way and social support. *Nurse Educ Today*, 29(1), 5-8.
- Mankan, T., Türkben Polat, H., Sönmez, Z. ve Sevindik, F. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik stres düzeyleri ve etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 10-15.
- Maridor, M., Ruch, S., Bangerter, A. ve Emery, V. (2017). Skepticism toward Emerging Infectious Diseases and Influenza Vaccination Intentions in Nurses. *J Health Commun*, 22(5), 386-394.
- Melincavage, S. M. (2011). Student nurses' experiences of anxiety in the clinical setting. *Nurse Education Today*, 31(8), 785-789.
- Mutlu, B., Merve, A. ve Kalayci, S. (2020). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersini almış öğrencilerin klinik rahatlık ve endişe durumu ile öz yeterlilik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(26), 4293-315.

- Orhan, S. ve Gümüş, M. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının bilgi, uygulama ve stres düzeylerinin incelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 7(2), 70-77.
- Öztürk Can, H., Öner, Ö. İ. ve Çelebi, E. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Eğitimin Sorun Çözme Becerisine Etkisinin İncelenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(10), 35-58.
- Seyedfatemi, N., Tafreshi, M. ve Hagani, H. (2007). Experienced stressors and coping strategies among Iranian nursing students. *BMC Nurs*, 6(1), 11.
- Sheu, S., Lin, H., Hwang, S., Yu, P., Hu, W. ve Lou, M. (1997). The development and testing of perceived stress scale of clinical practice. *Nursing Research (Republic of China)*, 5(4), 341-351.
- Sheu, S., Lin, H. S. ve Hwang, S. L. (2002). Perceived stress and physio-psycho-social status of nursing students during their initial period of clinical practice: the effect of coping behaviors. *International journal of nursing studies*, 39(2), 165-175.
- Shaban, I. A., Khater, W. A. ve Akhu-Zaheya, L. M. (2012). Undergraduate nursing students' stress sources and coping behaviours during their initial period of clinical training: A Jordanian perspective. *Nurse Education in Practice*, 12(4), 204-9.
- Shigemura, J., Ursano, R. J., Morganstein, J. C., Kurosawa, M. ve Benedek, D. M. (2020). Public responses to the novel 2019 coronavirus (2019- nCoV) in Japan: Mental health consequences and target populations. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(4), 281-2.
- Shirom, A. (2003). The effects of work stress on health. In M. J. Schabracq, J. A. Winnubst, & C. L. Cooper (Eds.), *The Handbook of Work and Health Psychology* (Vol. 2, pp. 63-82). New York: Wiley Online Library.
- Suresh, P., Matthews, A. ve Coyne, I. (2013). Stress and stressors in the clinical environment: a comparative study of fourth- year student nurses and newly qualified general nurses in Ireland. *Journal of Clinical Nursing*, 22(5-6), 770-779.
- Taghrir, M. H., Borazjani, R. ve Shiraly, R. (2020). COVID-19 and Iranian medical students; a survey on their related-knowledge, preventive behaviors and risk perception. *Archives of Iranian Medicine*, 23(4), 249-254.
- Taşdelen, S. ve Zaybak, A. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim sırasındaki stres düzeylerinin incelenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 21(2), 101-6.
- Topal Hançer, A., Güler, N. ve Süha, B. K. (2019). Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin algıladıkları stres ve stresle baş etme davranışları. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 11(4), 347-356.
- Tuğut, F., Tuğut, N. ve Yeşildağ Çelik, B. (2021). Sağlık alanında okuyan öğrencilerin COVID-19 pandemi sürecinde durumluk süreklilik kaygı, algılanan stres ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 136-144.
- Yamashita, K., Saito, M. ve Takao, T. (2012). Stress and coping styles in Japanese nursing students. *Int J Nurs Pract*, 18(5), 489-96.
- Yan, Y. E., Turale, S., Stone, T. ve Petrini, M. (2015). Disaster nursing skills, knowledge and attitudes required in earthquake relief: Implications for nursing education. *Int Nurs Rev*, 62(3), 351-359.
- Yılmaz, M., Yaman, Z. ve Erdoğan, S. (2017). Öğrenci hemşirelerde stres yaratan durumlar ve baş etme yöntemleri. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 88-99.
- Yıldırım Keskin, A. ve Molu, B. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde sağlık bilişleri ile depresyon anksiyete stres düzeyleri arasındaki ilişkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 241-249.